

Japonya Orta Asya'ya Uzanıyor

Orta Asya'daki enerji ve nadir toprak metali kaynaklarına ihtiyacı artan Japonya, bu bölgede giderek daha etkili bir aktör hâline geliyor. Avrasya'daki rekabet denklemlerini tam olarak anlayabilmek için Japonya'nın Orta Asya'daki varlığını hesaba katmak gerekiyor.

Altay ATLI

Avrasya'da işbirliği ve entegrasyon denildiği zaman akla ilk olarak Rusya'nın öncülük ettiği Avrasya Birliği ya da EurAsEC gibi eski Sovyetler Birliği alanını kapsayan projeler ya da bölgenin iki büyük gücü Rusya ve Çin'i Orta Asya ülkeleri ile bir araya getiren Şanghay İşbirliği Örgütü gibi oluşumlar geliyor. Japonya ise ekonomik ve siyasi parametreler üzerinden şekillenen ve kimi zaman çok taraflı örgütler üzerinden somut olarak şekil bulan Avrasya tahayyüllerinin içerisinde genellikle yer almıyor. Ancak Japonya'nın Avrasya genelinde ve özellikle de Orta Asya'da giderek aktif olması, bu coğrafya ile çok boyutlu ilişkiler kurarak bu ilişkileri geliştirmesi, Avrasya tartışmalarına bu ülkenin de dâhil edilmesini gerektiriyor.

Japonya tarihi boyunca Orta Asya ile ilgilendi ve bu ilgisini 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra aktif bir politika inisiyatifine dönüştürdü. Bu politikanın ilk ipuçlarını 1997'de dönemin başbakanı Ryutaro Hashimoto'nun yaptığı bir konuşmada buluyoruz. Soğuk Savaş sonrası dönemde Japonya'nın dış politika vizyonunu genişletmesi gerektiğini vurgulayan Hashimoto, ülkesi için bir "Avrasya diplomasisi"nin gerekliliğinden bahsediyor ve bu çerçevede Japonya'nın "Rusya ve Çin ile birlikte Orta Asya cumhuriyetlerini ve Kafkasya'daki ülkeleri kapsayan İpek Yolu bölgesine açılmasının" lüzumlu olduğuna işaret ediyordu. İlerleyen yıllarda Tokyo'nun

politikaları Hashimoto'nun gösterdiği doğrultuda şekillendi; Rusya ve Çin ile ilişkiler büyük güç diplomasisi çerçevesinde sürdürülürken, Orta Asya'ya karşı oldukça proaktif ve dinamik bir yaklaşım sergilendi.

Ekonomik güvenlik ve siyasi etki

Japonya'nın Orta Asya'da iki amacı var: Birincisi bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynakları ile ihtiyaç duyduğu nadir toprak metallerine erişim sağlayarak ekonomik güvenliğini temin etmek; ikincisi ise batıda Rusya, doğuda ise Çin gibi iki büyük güce doğru uzanan bu bölgede nüfuzunu artırarak siyasi anlamda Avrasya'nın kalbinde etki sahibi olmak. Şüphesiz ki bunlar birbirlerinden ayrı olarak ele alınamayacak bir bütünü, başka bir deyişle Japonya'nın Orta Asya vizyonunu oluşturan amaçlar. Tokyo yönetimi, bu amaçlar doğrultusunda bir yandan bölge ülkeleri ile ikili ilişkilerini sürdürürken diğer yandan çok taraflı diyalog ve işbirliği platformlarının geliştirilmesine de yatırım yapıyor.

Japonya, Orta Asya ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirmeye Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu bölgelere kalkınma yardımı yaparak ve söz konusu ülkelerin planlı ekonomiden piyasa sistemine geçişlerini sağlayacak yapısal reformlara katkıda bulunarak başladı. Bu anlamda Japonya, bölgeye ilk gelen ve en fazla yatırım yapan ülkeldi. 1990'lı yıllar boyunca Japonya, Orta Asya ve Kafkaslara en fazla kalkınma yardımı sağlayan ülke ünvanını

korudu. Tokyo açısından bakıldığında bu oldukça akılcı bir yaklaşımdı. Japonya'nın Orta Asya'daki tabii kaynaklara ihtiyacı vardı; bu nedenle bu kaynakların çıkartılıp işlenmesine yardımcı olacak altyapı desteğini sağladı. Ayrıca Japon firmalarının bu alanda etkili olmasını sağlamak için iş ortamının geliştirilmesine yönelik uygulamalar ortaya koydu. Söz konusu kaynaklara erişimde artacak olan rekabete karşı konumunu korumak için bu bölgeye ilk ve en fazla yatırım yapan ülkelerden birisi oldu ve ekonomik girişimlerini siyasi alanda destekledi.

Japonya bu politikasını sürdürüyor. Enerji alanında, başta Kazakistan ve Azerbaycan'da olmak üzere Japonya'nın büyük çaplı girişimleri ve yatırımları devam ediyor. Bunun yanında Japonya açısından bölgedeki nadir toprak metallerine erişim önem kazanmaya başladı. Bu metaller, gelişmiş bilgisayarlar ve akıllı araçlar gibi yüksek

teknoloji içeren ürünlerle birlikte, yine belirli bir seviyede teknoloji gerektiren roket ve radar gibi savunma sistemlerinde kullanılıyor. Dünyadaki nadir toprak metal rezervlerinin üçte birine sahip olan Çin, diğer kaynak sahibi bölgelerde söz konusu metallerin üretimi ve işlenmesi yeterince gelişmediği için tek başına dünyadaki toplam ihracatın yüzde 95'ini yapıyor. Japonya, sofistike ekonomisi için bu metallere ihtiyaç duyuyor ve tamamıyla Çin'e bağımlı durumda. Bu bağımlılığı kırmak isteyen Tokyo, Orta Asya'daki kaynaklara yatırım yapıyor.

Orta Asya artı Japonya Diyalogu

Japonya, gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan Avrasya'da yer almak ve bu coğrafyanın merkezinde olan Orta Asya'da Rus ve Çin etkisine karşı bir denge oluşturmak istiyor. Bunun için ise tek başına ikili ilişkiler düzleminde hareket etmek yeterli değil, bu ilişkilerin çok tarafli

bir yapı ile de desteklenmesi, bu yapı çerçevesinde şekillendirilmesi gerekiyor. 2004 yılında kurulan ve geçtiğimiz Mart ayında altıncı zirve toplantısını yapan "Orta Asya artı Japonya Diyalogu" bu işlevi görüyor. Resmi dokümanlara baktığımızda bu platformun amacının bölgesel işbirliği, ekonomik kalkınma, sosyal gelişim gibi konulara katkı sağlamak olduğunu görüyoruz ve şüphesiz ki bu kapsamda önemli projeler hayata geçiriliyor.

Öte yandan, Mart 2014'teki zirve sonrasında Japon Dışişleri Bakanlığı'nın yaptığı açıklamaya bakıldığında Japonya'nın platforma yaklaşımında diğer önemli bir boyutun olduğu da göze çarpıyor. Burada platformun geliştirilmesi için yapılan öneriler arasında "Japon yardımı ve teknolojisiyle gerçekleştirilecek projelere 'Japon özelliklerinin' nasıl katılacağına tartışmaya açılması" gibi bir ifade yer alıyor. Satır arasını okuduğumuzda Japonya'nın ekonomik

anlamda Orta Asya'ya katkıda bulunup buradan ekonomik fayda sağlamanın ötesinde, bölgeye 'kendi özelliklerini' taşımak, bir başka deyişle burada uzun soluklu ve kalıcı bir varlık oluşturmak amacıyla olduğunu anlaşılıyor. Rusya ve Çin gibi iki büyük rakip karşısında Orta Asya'da nüfuzunu artırmak isteyen Japonya'nın başka bir seçeneği de yok gibi görünüyor.

Orta Asya'da jeopolitik ve jeoekonomik denklemler değiştiğçe ve Japonya gibi kendi topraklarında tabii kaynaklara sahip olmayan ülkelerin ihtiyaçları ve bağımlılıkları arttıkça, Orta Asya'da ve Avrasya'nın bütününde Japonya'nın da etkili bir şekilde pozisyonunu alacağı yeni işbirlikleri ve yeni rekabetler ortaya çıkacak. Türkiye dâhil Avrasya'daki tüm aktörlerin bölgenin geleceği ile ilgili planlar yaparken artık Japonya faktörünü de hesaba katması gerekiyor. ■